

શ્રી ૧૧.

શ્રી કચ્છ નીતિદશક નાટક સમાજ અહલ્યાબાઈ

નાટકના ગાયનો તથા સંક્ષીપ્ત સાર.

રચનાર,

પ્રભુલાલ દયારામ દ્વિવેદી એન્જનીઅર.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

મી. હિમ્મતલાલ કાળુભાઈ

મી. દાદુભાઈ મીઠાભાઈ

આલોકે:—શ્રી કચ્છ નીતિદશક નાટક સમાજ
લાલ મુકામ રીપન થીએટર, ગ્રાંટ રોડ, મુંબઈ.

આ નાટક (અહલ્યાબાઈ) રચયિતર કરાવી માલીકે સર્વ હક
સ્વાધીન રાખ્યા છે. તેમની લેખીત રજા સીવાય આ નાટક
કોઈએ બજાવવું બજાવવું કે છાપવું કે છાપાવું નહીં

આવૃત્તી ૨ જી પ્રત ૨૦૦૦.

સર્વત ૧૯૭૪

ઇ. સ. ૧૯૧૮ જુલાઈ.

કીંમત રૂ. ૦-૩-૦ (ત્રણ આના)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગુજરાત સંપાદકશાલ્યાલય

૭૬૨૨

અભિષેક

આ પુસ્તક મુખ્યમાં લેખીગટન રોડ ઉપર ટોપીવાલાની ચાલમાં
આવેલા " મહેશ પ્રાન્ટાંગ પ્રેસ "માં ગુણવંતલાલ
જોડાલાલ દેસાઈએ છાપ્યું.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૬૨૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ રૂઝિયાદી-૧૧૨૩

વિષય ૬-૧-૨-૪

અહલ્યાબાઈ નાટકના પાત્રોનો પરિચય.

પુરૂષ પાત્રો.

- અંડેરાવ.....ઈંદોરના રાજા અહલ્યાબાઈનો પતિ.
આનંદરાવ.....સ્વામી ભક્ત ત્રીર ચોધરી; રાજ્યનો સેનાધ્યક્ષ.
ગંગાધર.....વયોવૃદ્ધ બ્રાહ્મણ પ્રધાન.
માલેરાવ.....અંડેરાવનો અવિચારી અને ઉદ્વેગ કુમાર.
લીમો.....માલેરાવનો ખુશામતખોર હજુરીયો.
મહેન્દ્રસ્વામી...એક બ્રહ્મનિષ્ઠ સાધુ.
જીભાઈ.....એક અબણ અને ભોળો પટેલ,
ચિત્રકાર.....અહલ્યાબાઈને આશ્રયે રહેલો વિદેશી ચિત્રાર.
જીપરાંત-ફિલ્સેદાર, જ્વેલર, પુરોહિત, પ્રતિનિધિ સહનિકા, બળ-
વાખોરો, દરબારીઓ, પ્રતિકાર વીજેર.

સ્ત્રી પાત્રો.

- અહલ્યાબાઈ...અંડેરાવની પત્ની, માલેરાવની માતા; કાર્યકુશલ
પરોપકારી અને સદ્ધર્મ પરાયણ સતી.
તારા.....માલેરાવની અર્ધાંગના,
કપુરી.....જીભાઈની ઉચ્છૃંખલ પત્ની.
કેતકી.....ભોળી સ્ત્રીઓને અવળે માર્ગે દોરનારી અજ્ઞાન
ખવાસણ; લીમોની પત્ની.
જીપરાંત-સખીઓ, દાસીઓ, પનીયારીઓ, છત્વાદિ.

અહલ્યાબાઈ નાટકનો પ્રવેશાનુક્રમે.

સંક્ષિપ્ત સાર.

અંક પહેલો.

પ્રારંભ પ્રાર્થના અને વસ્તુ સૂચન.

પ્રવેશ પહેલો—સખીઓ અને તારાનો હાસ્યવીનોદ બાદ ખડેરાવ સાથે અહલ્યાબાઈ વાણી વિનોદ, ત્યાં આનંદરાવનું આગમન, યુધ્ધના સમાચાર યુધ્ધની તૈયારી અને પછીથી ખડેરાવને અહલ્યાબાઈ તરફથી પ્રેમભરી વિદાયગિરિ.

પ્રવેશ બીજો—કપુરીના માબાપ તરફથી કપુરી માટે પતિ બોળવા આવેલા સ્વાર્થી પુરોહિતને જીભાઈ પટેલ રસ્તામાં મળી ગય છે અને પોતાને પૈસા મળવાથી લાકડે માકડું વળગાડવા જેવું જીભાઈ અને કપુરીનું સગપણ કરે છે જેથી જીભાઈને આનંદ.

પ્રવેશ ત્રીજો—ખંભોડ દુર્ગના સુબેદાર અને ખડેરાવનું યુધ્ધ, તેમા ખડેરાવના ધાયલ થવા પછી આનંદરાવને હાથે સુબેદારનો સંહાર.

પ્રવેશ ચોથો—પુશામતખેર ખવાસ ભીમો તથા તેની પત્ની જીભાઈથી નવોદા પત્નીને ફસાવવાનો નિશ્ચય કરે છે, ત્યાં કપુરી અને પછીથી જીભાઈ પ્રવેશ કરે છે. બન્નેનો પ્રેમાલાપ, પટેલની મૂર્ખતા, તે જોઈ કપુરીનું નિરાશ થવું, પતિ પત્ની વચ્ચે કલહનો પ્રારંભ; ત્યાં કેતકીનું આવવું અને પટેલને શીખામણ આપી વિદાય કરવા અને પછીથી કપુરીને બોળવી માલેરાવને મળવા માટે પનઘટ પર બેઠ જવી.

પ્રવેશ પાંચમો—પોતાને ચતાં માનશુકન માટે અહલ્યા ચિંતાતુર થઈ રહી છે ત્યાં કોઢના રોગથી પીડાતો ચિત્રકાર પ્રવેશ કરે છે, અહલ્યા તેનાપર દયા લાવી સતીત્વના પ્રભાવથી તેનો કોઢ દૂર કરે છે અને રાજ્યમાં આશ્રય આપ છે, ત્યાં આનંદરાવ ખડેરાવના મૃત્યુના સમાચાર લાવ છે, જેથી અહલ્યાનું કલ્પાંત, સતી થવાનો નિશ્ચય, પોતાના દેહને બાળી ભસ્મ કરવાની સૂર્યને પ્રાર્થના, સૂર્યના કિરણમાંથી અંગારાનો વરસાદ, ત્યાં મહેન્દ્ર સ્વામીનું પ્રગટ થવું અને અહલ્યાને તેના પતિના અંતિમ ઉદ્દગારનું સ્મરણ કરાવી સતી ચતાં આટકાવવી. ટેન્ડો.

પ્રવેશ છઠો—કપુરી અને કેતકી કેટલીક પનીયારીઓ સાથે વિનોદ કરતી ઉદ્યાનમાં થઈને જળાશયપર જાય છે, ત્યાં પશ્ચાતાપ કરતા માલેરાવ અને પાછળથી ભીમો પ્રવેશ કરે છે, માલેરાવને સન્માર્ગપર આવતો જોઈ પોતાની કમાણી ટળી જવાના ભયથી ભીમો યુક્તિથી આડું અવળું સમજાવી પશ્ચાતાપના અંકૂરને ઉખેડી નાખે છે, અને પનીયારીઓ આવતાં કપુરી સાથે મેળાપ કરાવી છટકી જાય છે, પછીથી માલેરાવ અને કપુરીનો પ્રેમાલાપ, ત્યાં કપુરીની ચાલચલગત માટે શંકાશીલ થયેલા પટેલનું આવવું, કપુરીને માલેરાવ સાથે જોઈ ઉરકેરાઈ જવું અને કપુરીને ધમકાવી માલેરાવ સાથે ઝગડો કરવો. આખર રંગમાં ભંગ થવાથી માલેસવ પટેલને મારમારે છે, ત્યાં પ્રધાન ગંગાધરને આવતો જોઈ માલેરાવ ન્હાથી જાય છે, ગંગાધર પટેલની સવ હકીકત સાંભળી પટેલને ફરીયાદ કરવાનું જવાનું કહી વિદાય થાય છે, જેથી પટેલ પોતાને દાહ ન મળતી જાઈ કપુરીને મારવા માંડે છે, ત્યાં આ સર્વ ચેષ્ટાઓ

જૂપાકને જોતો ચિત્રકાર આવી પટેલને અટકાવે છે, અને સમજુતી આપી વીદાય કરે છે, પાછળથી કંજોડાં અને કુધારા સંબંધી ચિત્રકારના ઉદ્દગાર.

પ્રવેશ સાતમો—રાજ્યમાં બળવો જગાવવાનો પ્રયત્ન કેટલાક બળવાખોરોને માલેરાવ જીલ્લામાં ભરી શીક્ષા કરી રહ્યો છે અને આખર બળવા ખોરોના ઘેરાં છોકરાંને પણ ખુરે મોતે મારી નાખવા તૈયાર થાય છે. ત્યાં આનંદરાવ આવીને તેને અટકાવે છે પરંતુ ઉદ્ધત માલેરાવ ક્રોધે ભરાઈ તેને મારવા હથીયાર ઉઠાવે છે ત્યાં મહેન્દ્ર સ્વામી પ્રગટ થાય છે અને પાપી જીવની અંતે થતી દુર્ગતિનું દર્શન કરાવી ભય પમાડી અત્યાચાર કરતો અટકાવે છે.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ પહેલો—ખડેરાવનું મૃત્યુ થવાથી ખરા હકદાર માલેરાવને પેશ્વા તરફથી રાજ્યાભિષેક થાય છે, ત્યાં ગંગાધર આવે છે અને ઉપહાર અર્પણ કરે છે, પરંતુ માલેરાવ તના વીચારો જાણુતો હોવાથી તેનું અપમાન કરે છે જેથી પરસ્પર વીતંડાવાદ, ત્યાં આનંદરાવનું આવવું, માલેરાવને અટકાવવો, જેથી માલેરાવનો ક્રોધ વૃદ્ધિ પામે છે અને પરસ્પર તલ્વારો ખેંચાય છે ત્યાં અહલ્યા આવે છે અને માલેરાવને અટકાવે છે. **દેખો.**

પ્રવેશ બીજો—જીભાઈ પટેલથી કપુરી કંટાળી ગઈ છે ત્યાં કેતકી આવી તેને મહેલમાં માલેરાવને મળવા આવવાનું રહે છે અને રાત્રી થતાં તેને બેસવા માટે મ્યાનો મોકલવાનું કહી ચાલી જાય છે, પરંતુ પટેલ આ સર્વ વાત સાંભળતો હોવાથી કપુરીને

ધમકાવી ધરમાં પૂરી પોતે બધરીના કપડા પહેરીલે છે, અને દીવા
બુઝાવી મ્યાનો આવતાં ગુપચુપ તેમાં બેસી મહાલય તરફ વીદાય થાય છે

પ્રવેશ ત્રીજો—ગંગાધરનું માલેરાવે રાજ્ય સભામાં કરેલું
અપમાન ભૂલાવી દેવા અહલ્યાબાઈ આવે છે અને ગંગાધરને મીઠા
શબ્દોમાં રાજ્ય અને આપદ ધર્મનો ઉપદેશ આપી શાન્ત કરે છે.

પ્રવેશ ચોથો—બધરીના પટેલ પોશાકમાં માલેરાવના મહેલમાં
આવેલો આશ્ચર્ય ચક્રિત થઈ અનેક પ્રકારની હાસ્યજનક ચેષ્ટાઓ કરી રહ્યો
છે ત્યાં માલેરાવ પ્રવેશ કરેછે પરંતુ કામાધ હોવાથી પટેલને ઓળખી શકતો
નથી. થોડીવાર રકઝક થયા બાદ પટેલ ઉઘાડો પડે છે. જ્યેથી માલેરાવ
તેને માર મારે છે, તેનો પોકાર સાંભળી અહલ્યાબાઈ અને ચિત્રકાર આવે
છે જ્યેથી માલેરાવ નહાસી જાય છે, પછીથી ચિત્રકાર અહલ્યાબાઈને પટેલ-
ની સર્વ વિગતથી વાકેફ કરેછે ત્યાં પોતાનાપર ગુજરેલા જીલમ માટે ખાહ
જો; અને ગંગાધર દેશપાર થયાના ખબર લઈ આનંદરાવ આવે છે અહ-
લ્યાબાઈ ધૈર્યથી સર્વને શાન્ત કરી વિદાય કરે છે અને માલેરાવને બો-
લાવી સખત શબ્દોમાં કપકો આપી પ્રજાપર જીલમ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા
લેવડાવ છે,

પ્રવેશ પાંચમો—માલેરાવ વિચાર શૂન્ય બેઠેલો છે ત્યાં
ભીમાનું આગમન, ભીમાને જોઈ માલેરાવનું ઉશ્કેરાઈ જવું અને ખૂન
કરવાનો પ્રયત્ન, ત્યાં કેતકીનું આવવું અને સર્વ આરોપ ચિત્રકારપર ઢોળી
પાડી મર્ખ માલેરાવને દારૂ પાછા છાકટો બનાવી બંનેનું છટકી જવું.

પ્રવેશ છઠ્ઠો—તારાનો તખ્તો સાથેનો વિનોદ પૂરો થતાં દારૂ-
ના નિશામાં લથડીયા ખાતો માલેરાવ પ્રવેશ કરે છે, અને મૂર્છા ખાઈ
પૃથ્વીપર પડી જાય છે, કલ્પાંત કરતી તારા થોડીવારે તેને શુધીમાં લાવી

દાર ન પીવાની પ્રતીક્ષા લેવડાવે છે અને તારાને વિદાય કરી માલેરાવ ત્યાંજ નિદ્રાધીન થાય છે, પછીથી સૃષ્ટી સઉન્દર્ય જોતો ચિત્રકાર પ્રવેશ કરે છે, ત્યાં ભીમો આવી માલેરાવને જગાડે છે અને ચિત્રકાર તેનું ખૂન કરવા આવ્યો છે તેમ સમજાવે છે જેથી માલેરાવ ચિત્રકારને ધમકાવી તેની ફાઇ પછુ વાતપર ધ્યાન ન આપતાં નિર્દયતાથી તેનો સંહાર કરે છે. **ટેપલો**

પ્રવેશ સાતમો—કેતકી અને કપુરી સાથે જીભાઇ હાસ્ય વિ-
તોદ કરી રહ્યો છે ત્યાં ભીમો આવી પોતાને છુપાડવા માટે સહાયતા માગે છે
પટેલ તેને છુપાવે છે ત્યાં આનંદરાવ અને તેના સીપાઇઓ આવે છે અને
પટેલને સમજાવતી આપી ખુશામતખોર ને રાજદોહી ભીમાને પકડી જાય
છે પછીથી પટેલને ખેતીવાડીનું શિક્ષણ મેળવવા માટે અહમ્યાખાઇ
તરફથી પુના જવાની આજ્ઞા થએલી હોવાથી કપુરી પાસેથી પટેલની
મમતા ભરેલી વિદાયગીરી.

પ્રવેશ આઠમો—માલેરાવ પોતાના અનાચારો માટે પ્રશ્નાતાપ
કરી રહ્યો છે ત્યાં ચિત્રકારનું ભૂત પોતાને સતાવવાની ભ્રમણા થવાથી
બેહોશ થઇ જાય છે ત્યાં તારા દોડી આવે છે અને માલેરાવને સાવધ કરે છે
પરંતુ માલેરાવ તેને સ્ત્રીના સ્વરૂપમાં આવેલું ભૂત સમજી અનેક પ્રકારે
કહ આપે છે, જેથી તારા મૂર્છિત થાય છે અને માલેરાવ શુધિમાં આવી
પશ્ચાતાપ કરે છે, થોડીવારે તારા શુધિમાં આવતાં પતિ પત્નીનું પ્રેમભર્યું
મીલન. તારા સંગીતથી તેના મનનું રંજન કરી તે નિદ્રાધીન થતાં અહ-
મ્યાખાઇને બોલાવવા માટે જાય છે, પાછળથી માલેરાવને નિદ્રામાં ભૂતનો
ભાસ થવાથી જાગી ઉઠે છે અને ભૂતને બદલે પોતાનીજ છાતીમાં કટાર
મારવા તત્પર થાય છે, ત્યાં ચિત્રકારનું ભૂત પ્રગટ થઇ તેને તેમ કરતો અટ-

કાવે છે અને ક્ષાત્ર ધમનું સ્મરણ કરાવી જળાશયમાં અદ્રસ્ય થાય છે જેથી માલેરાવ પણ ઉન્માદી અવસ્થામાં તેને પકડવા તેની પાછળ તળાવમાં પડે છે, ત્યાં તારા અને અહલ્યા આવી મદદ માટે જુમ પડે છે તેથી આનંદરાવ ધસી આવી તળાવમાં કુદી પડે છે. અને માલેરાવને બચાવી લે છે. **ટેબલો.**

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ પહેલો—અહલ્યાબાઈ અને મહેન્દ્ર સ્વાતી માલેરાવની સુધરતી વ્રતીઓ સંબંધી વાર્તાલાપ કરી રહ્યા છે ત્યાં આનંદરાવ આવી ગંગાધરે પેશ્વાદા સહન્ય સહ આક્રમણ કર્યાના સમાચાર વીદિત કરે છે જેથી અહલ્યાબાઈ માલેરાવ અને આનંદરાવ મળી યુધ્ધ કેવા પ્રકારે કરવું તેનો નિશ્ચય કરે છે, સર્વના ગયા પછી માલેરાવ અને તારાની પ્રણય ગોષ્ઠી.

પ્રવેશ બીજો—રણસંગ્રામમાં ગંગાધર અને મલારરાવનું ઢંદ યુધ્ધ, તેમાં ગંગાધરને પરાજય પામતો જોઈ એક સહનિકની ગોળી વડે દગાથી માલેરાવનો સંહાર, તે જોઈ આનંદરાવનું ઉશ્કેરાવું, ગંગાધરનો સંહારો કરવાનો પ્રયત્ન, એટલામાં અહલ્યાબાઈનું આગમન, આનંદરાવને બહાલતા કરતો અટકાવો અને ગંગાધરને કેદ કરવો. **ટેબલો.**

પ્રવેશ ત્રીજો—અનેક દુષ્કર્ત્યોના પરિણામે ભીખારણુ થએલી કેતકી કપુરી પાસે ભીખ માગવા આવે છે, કપુરી તેને કેટલાંક મેણાં ટેણાં સંભળાવી ખાવાનું લેવા માટે ઘરમાં જાય છે, ત્યાં જોઈ તોડી નાસી

છુટકો ભીમો આવી કેતકીને પોતાની સાથે નાસી જવા કહે છે પણ પોતાની સ્થિતિ દ્રવ્યહીન બાણી કપુરીનું ખૂન કરી પૈસા મેળવી નાસી જવા વિચાર કરે છે, કેતકી તેમ કરતાં અટકાવે છે છતાં ભીમો કપુરી આવતાં તેનું ખૂન કરવા ધસે છે તે જોઈ કેતકી ખુમો પાડે છે. એટલામાં વિદેશથી વિદ્યા બાણી આવેલો પટેલ ઘેર આવે છે અને સીપાઇઓને બોલાવી કેતકી તથા ભીમને બંદિવાન બનાવી રાજ્ય સભામાં મોકલી દે છે, પછીથી દુઃખ સહન કરી સુખમાં આવેલા આનંદી જોડાને આનંદ.

પ્રવેશ ચોથો—અહલ્યાબાઈ રાજ્યદોહી દેશદોહી મનુષ્યને કેવી શિક્ષા થવી જોઈએ તે બંદીવાન બની ઉભેલા વંધ ગંગાધરને પુછે છે ગંગાધર પોતાના સર્વ અપરાધો કબુલ કરી દેહાન્ત દંડ માગી લે છે પણ અપકાર પર ઉપકાર કરનાર અહલ્યાબાઈ તેના સર્વ અપરાધ માફ કરે છે જેથી ગંગાધર શરમાય છે પછીથી જુભાઈ પટેલ કેતકી અને ભીમને બંદીવાને લાવે છે અહલ્યાબાઈ તેમના ઇન્સાફમાં ભીમને દેહાન્ત દંડ અને પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરતી કેતકીને ક્ષમા આપે છે પછીથી અહલ્યાબાઈના દત્તક પુત્રને રાજ્યાભિષેક અને સર્વત્ર આનંદ.

॥ ૦ ॥

॥ તત્સત્ પરમાત્મને નમઃ ॥

અહ્યાબાધ

 નાટકનાં ગાયનો

મંગળાચરણ.

પૂર્ણ બ્રહ્મ પ્રણવ રૂપ પૂર્ણ ધામ પૂર્ણ કામ
 વિશ્વ ભિન્ન વિશ્વ વ્યાપ વિશ્વ વિરામ પૂનિતનામ
 પીત વસ્ત્ર મેઘશ્યામ જયલલામ છે પ્રણામ
 મકર કુંડલ કંઠ કૌસ્તુભ વૈજયંતી શોભતી
 શ્રી ઉરવશી શોભાવતી
 સોમ્ય કાન્તિ મોક્ષ દાત્રી દિવ્ય શાન્તિ દાયિની
 કેવલ્ય પથ દર્શાવતી—

નટીઓ—

છે જન્મ ભૂમિ જયકારીરે જય ભારતી માત અમારી,
 ગૌરવ કરીયે નરનારીરે ભારતી માત અમારી
 હરિશ્ચંદ્રને ધર્મ રઘુવીર ભાગેવ સમ ભયહારી
 સતી સીતા તારા સાંવીત્રી સતીઓ અધહરનારીરે—
 ક્યાં તે અનુપમ રત્ન અમારાં ક્યાં સતીઓ સન્ધારી
 ક્યાં તે પ્રાચીન ગૌરવ સધળું ક્યાં આ દશા બીચારીરે—

દેશ તણી લવલેશ દયા ધર દીલમાં વિશ્વ વિહારી
 કુસંપ ધર્મા દ્રોષ ટળેને વસે એકતા પ્યારીરે—
 થાય ધરેધર આર્ય ભગનીઓ ધર્મ નીલી ધરનારી
 દેશભક્ત સહુ થાવ બંધુઓ એ અભિલાષ અમારી

ભારતી માત અમારી.

સખીઓ—

૧

ખેલો સખીઓ વિશ્વ વાગીકા ખીલી મન હરખાવે
 આલમના યોગાને જો જો ચંદ્રસુધા વરસાવે
 નરનારી સમ બહુ ખેરંગી પુષ્પ ખીલી સંસારે
 ધર્મ કર્મને પ્રેમ પ્રભાથી દિવ્ય પરાગ પ્રસારે

(સાખી)

વિશ્વ વાગીકા રસ ભરી માનવી સુમન્દ જણાય
 કો ખીલે કરમાય કો આણખીલ્યાં ખરી જાય;
 મોહ ભ્રમર રસ હરી કરે કાળ વાયુ સંહાર,
 વનમાળી વિણુ વિશ્વમાં નથી અન્ય ઉદ્ધાર
 સખી બહાલા એ વિશ્વના વિહાર લે ઉદ્ધારી જઈયે વારો.

તારા—

૨

દવા કોઈ દીલની લાવો વિરહાનળ ખુળવો
 કોઈ મારો કંથ રીઝાવો બની છું બહાવરી બાળા
 આંખલડી રહે છે રોતી વાલમની બાટ જોતી
 પ્રીતમ તમ વીણુ સધળા લાગે મુખ બોલ લાળા

યોવન દિન રેન સતાવે અંતર રમર ધુન જગાવે
આઠે પહોરે અકળાવે ધારી મનહાર માળા—

તારા ને સખીયો—

૩

જાણે ના કાંઈ ભોળી બાળારે વલગ્યો છે ક્યાંથી

વ્યાધિ રિરહ દુઃખકારી

અપજા છોડી દે બધા ચાળારે—

વલગ્યો છે ક્યાંથી૦

સખી હતી તું મદમાતી જણાયે સુકાતી જતી

કાન્તિ કરમાતી સખી તારીરે બોલી દે બ્હેની

ક્યાં થકી લાગી આ ખીમારી—

જાણે ના કાંઈ૦

ધડક ધડક છાતી શાને અધીરી થાતી

પીયુને મનાવી લે ધુતારીરે પ્રજગાવે શાને

કામ ધુણીમાં કાય ત્હારી—

જાણે ના કાંઈ૦

તારા—વ્યાધિ વધારે શાને બજતાને બાળો શાને

છોડો છોડેને હું તો હારીરે

સખી—પ્રીતમજી પાસેજી અભિમાન વિસારી—

અહલ્યા—

૪

જાઓ જાઓ પિયુ

જય પામેો મુકુટમણિ રણમાં—

બહાલા બ્હેલા વગાજો વાતનમાં

અરિ સંહરીને જયશ્રીહરીને

શોભાવો શ્યામ સદનમાં

તન ધન જીવન સ્વામીસમર્પણ

સવ સ્વદેશ ચરણમાં—

જીભાઈ—

૫

આબ્યો આ વાંઢા કેરો ધરવા ભગવાનીઆ

વાંઢાને વિશ્વાસ કરી કોઈ ધર ન આપે ઉતરવા

આંગલી ચીંધી આળ મુકે કદી જઈયે અદ્ધરા ફરવા—ભગ

હાથે રાધવાં, હાથે શીંધવાં, હાથે કામો કરવા

પૈસા દેતા વિશ્વાસ કરી કોઈ આવે ન પાણી ભરવા

કમાઈ કીધી પણુ ન ઐર ધરમાં હોય સંધરવા

(તો) કીડીયો સંધરે ભોરંગ ભોગવે દહાડા પુરા કરવા—ભગ

ગીતકું

મારે આંગણુ રાયરે એળચડીનો છોડરે લળીને આવે છાંચડી

મારે આંગણુ જલાલીઆ થઈ આવોરે

શ્રી રાધાવર ઉગ્યોરે સૂરજ ઝળકતો—

મારે આંગણુ જમાઈ બહેલા આવોરે

રૂડા જીભાઈ રાજ શોભેરે મંડપ મલપતો—

કેતકી

૭

હું નખરાળી નાજુક નાર મારો દાસીનો અવતાર

દાસીનો અવતાર તોપણુ ઝળકે જોખન પહાર

મને થાંચ મનમાં તો એમજ થાઉં રાજની રાણી
પણ પીટયુ આ કુટેલ કીસ્મત ભર પારકા પાણી

કપુરી--

૮

છેલ નવેલી નાર દેહ ઉપવનની બહાર--
રસીક લોચનીયા કટાર કર હૃદય આરપાર--
આળસે અંગ મરોડી બ્રિફટી તીર છેડી
તટકથી હું લટુ બનાવું વશ કર વરનાર--
પીયુષ પાસ આવે રતિ રસમાં રેલાવે--
લંક લચકથી છક કરીને જોઉં ઝુકી પળવાર--

કપુરી

૯

મને એવો પરણ્યો ભાવે બોલ્યું સાંખે લાડ લડાવે
નોકરે ચર્ધન નમતો આવે લાગે પાય પાય પાય
મને ગમતાં વસ્ત્રો લાંબે હીરા મોતીડા મંગાવે
પ્રેમે પ્રીતિરસ પીવરાવે ચિતકું આય આય આય
મીઠી બંસી હું એ મણીધર મધુર નાદ પરડોલે
નયન ઇશ્વારે થનથન નાચે ખમાખમા કહી બોલે

નમતો જાય, જાય, જાય,

બલે મેઘ એ હોય શ્યામ હું વીજળી થોડી થોડી
કામલુગારે કળણ ગણીને બનુ રાધીકા જોડી

જુમતી થાય, થાય, થાય,

{ ઘોળો દિવસે રાત કંઈ તો હાજી હા જે કરતો
બની દીવાનો રૂપરંગમાં પાછળ પાછળ ફરતા
કેતકી—હંક હોવે ઘણી તો નેવો જોઈયે. }

અહુલ્યા—

૧૦

દુનીયા અજળ રંગત ભરી—
જળ વાદળસમ પલ પલ પલટે રંગત સ્થિર ન જરી
એ વિષવેલી દુખ ભરેલી વિષમ વિષમ રસધરી
એક વિપત્તિ જ્યાં વિચરી ત્યાં અનેક આવે ફરી
જોઈ વિપત્ત મનની જાતી સમતા સધળી સરી
જમ અટવીમાં સહુજન ખાતા ખતા ખતજ કરી
તો પણ તુખ્યા આશા લાગી ભજે ન ભાવથી હરી—

અહુલ્યા—

૧૧

દુનીયા તણા દિવાના દીલભર મગ્નઓ હુંટે
તુટે જીવનની દોરી આશા છતાં ન છુટે—
બાલક મરી યુવાની આવે ભલે દિવાની
તન ધન મળે તરણી આશા છતાં ન છુટે—
આવે પછી બુદ્ધાપો ઘોળા થતાં નીભાળા
રે' બાકી લાકી લાળા આશા છતાં ન છુટે—
પડી જાય દેહપાપી મરી જાય મન કદાપી
મળી જાય માંડીમાં સહુ આશા છતાં ન છુટે—

પનીયારીઓ—

૧૨

હા સંજની મારી નિર્મળ પાણીડા રડા બરીયે
કાંચનના ધટને સિરપર ધરીયે

સરવર જળમા રહી મછલીયાં જોમ પરસ્પર ગેલ કરે—
તેમ ઉછળતા હૃદય આપણા રસમા રેલમ ઊલસ કરે

જળમાં સારસ બર્ધુ સુધારસ ઉપર અભિમુખી જાણ કરે—
તેમ ખીલેલી યૌવન કળીનુ પ્રીતે પ્રીતમ પાન કરે—

હુ નીકળી જયા પાણી બરવા પીટમા મળ પાછળ ફરતા
નખરેથી જો નજર કરે તો હાય દાય કહી મરતા—

બની ઠની પનઘટ પર આવુ ધટમાં શું સહ જવું
પાણી પાણી કરી કહક પુરૂષના હૃદય ભરીને લાવું.—

કપુરી—

૧૩

રાજ સમી માજના આવજોરે સામી સહકર સાંભળો
મીઠા મહેમાન આજ આવજોરે સામી.

પ્રીતિ સરવરની પાળે પાતળીયા
અમીરસ પીજા પીવરાવજોરે સામી.

કાયાને ક્યારડે મહેકે કસ્તુરી
લ્હેરખડા લુટજો લુટાવજોરે સામી.

આંખોની પાખડીમાં શય્યા સમારી
શયન કરી સ્નેહને શોભાવજોરે— સામી.

ચિત્રકાર—

૧૪

કુધારે હિન્દ વાસીના હૃદયનો ગવ ચાલ્યો છે,
ઝળકતા હિન્દ ગૌરવનો કુધારે દાટ વાળ્યો છે.

અભાણુ અમ્મીની મા બાપો મહત્તા આપર મરિ,
સૂતાના શત્રુઓ મરને રહે ચૈસા હૈતા સહો—

વિચાર્યા વીણુ હૃદય વચને મરી મીઠ્યા ગુમાનીમાં
જડી જે સંતતિ લગ્ને જુરે તે જીંદગાનીમાં—
ગયા તે બ્રહ્મચર્યો ને પ્રીતિલગ્નો ગયા જ્યાંથી
પ્રભ તે વીરથું પાકે પછી ઉદ્ધર તે જ્યાંથી

વારંભનાઓ—

૧૫

છાયોરી વસંત જગ કાનનમેં
કાનનમેં રસ આન રમે
જેર મધુમેં મનોજ મનાવત
જેખન આર તરંગ દીખાવત
આહત પિયૂ મિલન મનમેં

કપુરી—

૧૬

પીટયા મરજો માને આપ જોડયું કજોડલુરે
મુવા મોટા ધરમાં આપ જોડયું કજોડલુરે
રંગ ન જોયા ઢંગ ન જોયા જોયું ન રૂપ કરૂપ
કાળમીઠને આપી કપુરી કરમે લખીયો કુપ
મને વળગાડયું એ પાપ જોડયું કજોડલુરે
મુકયો કાળજડાપર કાપ જોડયું કજોડલુરે

૧૭

જીવાઈ— બની છું નખરાળી છું નાર

જીવો કેવી લટકાળી એવી ચટકાળી વળી ખટકાળી
માઈં જમર કટાર વાહ વાહ—બની છું.
રાજની ચકડોએ ચઢાવું હીરા મોતી બાહાર પડાવું
માથે પછેડી ઝોઢી રોશી કપુરીને બલ્લે જીવાઈ જોશે

હાય હાય હું કોઇનું હાંબળનાર નથી
કરું હરામી કેરી હાર—

અહલ્યા—

૧૮

આપત્તી આવે લાખ પણ જે ધર્મ નહી તજનાર
ધર્મ નહી તજનાર નર તે યશ અવિચળ વરનાર
કુંદનપર જેમ પડે હથોડા તેમજ શુદ્ધ થનાર
દુઃખ હથોડે થયું સ્યામ તે પીત્તળ તુચ્છ અસાર—
અપકારોપર તરૂં જળ ભુમી કરે સદા ઉપકાર—
જે ઉપકાર ભુલેજન માની તે નરને ધિક્કાર—

માલેરાવ અને જીભાઈ—

૧૯

તું છોડ શરમાળી સ્યામા માન મધુરી માન
માન મધુરી માન બસ જન કરું કુરખાન—
મને જવાહરોને આધારોને કામણુગારા કાન
કામણુગારા કાન તમ કેમ ભુલ્યા છો બાન
કામણુ તું કરનાર કપુરી અંતર વૃથા વલોવે
હુ બૈર મોટા ધરનું શરમાઈ છું હોવે
હોવે તજી તું આપ હઠીલી અધરામૃતનું પાન (૨)

અહલ્યા—

૨૦

કર સુત સજ્જન જનનો સંગ
જેની સંગત પાપ હટાવે લાવે નીર્મળ રંગ
સ્વાતિ જળનું ઝેર બને જે ગૃહે કરૂં ભોરંગ
કરે માછલી તેજ નીરનું મોતી ભૂષણ અંગ—
તેથી કર સત્સંગ તજી દે સહુ દુર્જનના ઢંગ
લોહાને કુંદન કર્તા કર સ્પર્શ મણી સત્સંગ—

તારા અને સખીઓ—ગરબો ૨૧

વીજળી ઝબુકે આજ વાદળી આકાશે ચડી
 ગાજે સખી ગગન ઘોર મોર કરે ટૂંકા મીઠા
 વિયોગી રસીક નાર વાટ જોતી ઝરખે ચડી
 અપાડી વાદળીને પુછે સખી પંથે મારા કંથ દીઠા—
 બોલી પીયુ પીયુ જોર કરી ધનધોરમાં શોર કરેરે પુપૈયા
 મેઘનું નીરને શીત સમીર કરે મયુરી નૃતતાતૃત થાપ્યા
 પૂછી વાદળીને વીરહાનળથી બળતી વળતી જુવે જહાવરી માળા
 જોઈ સખી પરીરંભણ પામતી જામતી અંતર જોમવ જવણી—
 વાટ જોતી ઘાકીને પીયુ નાવિયા
 રાત જાગી પોઢે પરભાતરે ત્યાં
 આવે નાવલીયો નીંદમાં

સ્વપ્નમાં કેલી રહી રસરેલી ત્યાં ઘેલી થકી ધનધ્યામારીસાયા
 એક નિમેષ વિષે હૃદયકેશજ કુંજ નિકુંજ મહી લપટાયા
 જાતી રહી લળી જોતી રહી કહી કૃષ્ણ મનોહર અહીર જાયા
 અંતર્યામીએ સાદ સુણી સલુણી સમીપે પ્રગટયા જગસયા
 આંખે આંખડી મળીરે ભ્રમર પાંખડી મળીરે
 ‘પ્રભુ આવ્યા કે પ્રભાત’ કહી ભેટી ભલી ભાત

અલ્લયા અને સખીઓ— ૨૨

ચાલો આજે અનંગરંગ ધારીરે
 પ્રેમ જુલે ઝીલો રસવારી
 કામ જગે જોખન મદવારીરે
 રંગ રેલો માંદારયે પધારી—

લોચન રસીક શ્યામ
પ્રિતમ તમ પ્રેમ ધામ
અમૃત રસના વિહારારે
પતિ સેવામાં પ્રીતી તમારી—

ચિત્રકાર—

૨૩

મનોહર રહી રમ્ય રચના
રચનાર સાર સંસાર રમાવર—
વૃક્ષ લતા સહ પુષ્પ વેલીઓ પુષ્પ ભ્રમરનો યોગ
મંજુલ કલરવ કરે પક્ષીઓ સુંદરતા સયોગ
હરિત ભૂમી તર પલ્લવ કુળે વિચિત્ર ચિત્ર વિહાર
ચિત્રકાર જય જગન્નાયંતા ભવભય ભંગનંદાર—

જીભાઈ—

૨૪

જોઈને વિચારી સગ કાજીયે મનકું મળતાંથી મળીયે
હંસલે બાવળ માળો નાખીયો જાણ્યું ચંદન હશે
ઓચીતો પવન ઝકોળશે કાયા કાંટે વિધાશે—જોઈને.
આરસી સરીખા ઉજળા દેખતાં નર રૂડા
ખીજને જોધ એ આપતા પોતે મનના કુડા—જોઈને.
હંસલે ઉંદરની દયા ગણી ઉંદર પાંખમાં લીધો
ટાઠ ગાંઠ ગુણુ વિસર્ગો હંસો પાંખવીણુ કીધો—જોઈને.

કપુરી અને પટેલ—

૨૫

પટેલજી પુને જોઈને પાદ ભણીને પોર
વેલા આવજો અલખેલા

સ્યો રામ રામ રામ
 પટલાણી ધર ખેતરને માળની સંભાળ
 લેજો આવશું ધરવેલા—
 ખીજ વાવેતર કરવું કેવું
 ખાતર કેવું દેવું
 પુને જઈને સહુથી પહેલું
 એવું શીખી લેવું—સ્યો રામ રામ.

તારા—

૨૬

પીયુ કેરે દેશ જાજે કોયલડી પીયુ કેરે દેશ
 મારો લઈ જાજે સંદેશ કોયલડી પીયુ કેરે દેશ
 બાગ ખેરંગી ખુબ ખીલેશે સરવરીયાની પાળ
 ટહુકા કરજે કોયલડી તું આંખલીયાની ડાળ—
 રોજ રહે છે ત્યાં રસ ભીનો તું રસ ભીની સાદ
 શોર કરી ચિત્ત ચોરને દેજે પ્રેમના કોલની યાદ—

માલેરાવ અને તારા—

૨૭

મારા અંતર આરામ સ્યામ સંચરેજી રાજ
 આજ મોતીડે વધાવા વાટ જોતી જીભી છું
 લોહસંગ સ્પર્શકાન્ત ભામીની ભળી તું
 જડને ચૈતન્યરૂપ સુંદરી મળી તું
 પામી ત્રિલોકનું હું રાજ મહારાજ
 આવો શિરછત્ર ધારી જોઈ અમે જઈશું વારી
 સાહેબા અમારા શિરતાજ

—આજ

કપુરી—

૨૮

આવશે આવશે આવશે મારા મોંઘા મહેમાન આજે આવશે,
 અંતરની પોખડી ખીલાવશે મારા લોચનીયાં આજે લોલાવશે
 નિજા વાનેતર ખેતરની શીખી હઠડાને આજે
 હરખાવશે મારો પાતળીયો પુનેથી આવશે.—

સ્વાર્થ-કપુરી—

૨૯

ભોચનીએ લાગ્યો નેડો નાવલીયા
 મોહન મન હરખાવા દીયો
 જૂખી છું ભાવે મને પ્રિતીનાં વેણલાં
 ખાજાં ઘેબર મને ખાવા દ્યો

પટેલ—કપુરી કોમળ કાયા

જાણું મારા મનની માયા
 જોખન જળમાં ન્હાવા દીયો.

જાહેર ખબર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકો શ્રી કચ્છ નીતિદર્શક ન
સમાજનો મુકામ જ્યાં હોય ત્યાંથી મળશે. જે
સાહેબોને જોઈતાં હોય તેઓએ રોકડી કીંમત
મંગાવિ લેવા, વેલ્યુપેબલ અથવા નોટપેર કા
રાખવામાં આવશે નહીં

અહલ્યાબાઈ	રૂ. ૦-૩-
રૂકમીણી સ્વયંવર	રૂ. ૦-૩-૦
શ્રી સિદ્ધ સત્યેન્દ્ર	રૂ. ૦-૩-૦
ન્યાય સિંધુ	રૂ. ૦-૩-૦
ચંદ્રગુપ્ત	રૂ. ૦-૩-૦
સમ્રાટ અશોક	રૂ. ૦-૨-૦
આત્મબળ	રૂ. ૦-૨-૦
મહાત્મા તુલસીદાસ	રૂ. ૦-૨-૦
યોગમાયા	રૂ. ૦-૨-૦

મીર હીમ્મતરામ કાળુભાઈ

મીર દાદુભાઈ મીઠાભાઈ

માલેક:—શ્રી કચ્છ નીતિદર્શક નાટક સકાજ.

